

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan
Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Het getuigenis des Geestes, dat wij kinderen Gods zijn.

III.

In ons vorig artikel zagen wij, dat op de beide plaatsen, waar in de Schrift, buiten Romeinen 8:16 het woord „medegetuigen“ gebruikt wordt, niet wordt bedoeld een tweede getuigenis, dat bij het eerste bijkomt, zoodat het eerste door het tweede wordt bevestigd.

Het beteekent in beide gevallen een invloeden van het tweede getuigenis in het eerste, waardoor het tot één getuigenis wordt, maar zóó, dat het klemmend karakter van het getuigenis verkregen wordt juist door dat „tweede getuigenis“.

Zóó nu moeten wij ook den zin zien van wat Paulus in Romeinen 8 bedoelt met dat getuigen van Gods Geest met onzen geest.

Ook hier heeft het niet den zin van een getuigenis van den Geest, dat zich paart aan het getuigen van mijn geest.

De voorstelling is deze.

Ik kom, door Gods goedheid, in aanraking met Gods Woord.

Dat Woord zegt tegen mij: „Gij zijt Gods kind“.

Ik geloof dat en in antwoord op dat Woord zeg ik (zegt mijn geest): „Ik ben Gods kind“.

De vraag is nu: „hoe kom ik daartoe?“

En 't antwoord op die vraag kan niet anders zijn dan dit: Ik kom daartoe door de werking des Heiligen Geestes, Die mij zoo bewerkt, dat ik dat Woord zie als het Woord van den Waarachtigen God en mij er tegelijk toe brengt, dat Woord te aanvaarden, mij daarvoor te buigen, er met heel mijn hart „amen“ op te zeggen.

De Geest Gods brengt er dus mijn geest toe te zeggen: „Ik ben Gods kind“. In mijn zeggen: „Ik ben Gods kind“ is dus ingevloed het getuigenis van den Geest: „Gij zijt Gods kind“; alleen daardoor kan ik zeggen, wat ik zeg; alléén daardoor heeft mijn zeggen ook waarde en waarheid.

De fout bij de exegese van dezen tekst is m.i. deze: dat men er van uitgaat, dat in vers 16 iets anders gezegd wordt, dan in de voorgaande verzen, dat daarom in dit vers iets nieuws wordt toegevoegd.

Dat nu is niet juist.

Paulus heeft gezegd, dat wij hebben ontvangen niet den Geest der dienstbaarheid, maar den Geest der aanneming tot kinderen, door Welken wij roepen: „Abba, Vader“.

En dan gaat hij voort: „Deze Geest getuigt met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn“.

Het verband tusschen deze twee gedeelten moet nu niet aldus gelegd worden: „Bovendien getuigt deze Geest met onzen geest“, maar aldus:

„Deze Geest getuigt alzoo met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn“.

Wat in een bepaalden vorm gezegd wordt in de

Adieu, Catharina, mijn zeer goede vriendin. Ik bid mijn God, dat Hij u wil troosten en eenswillendheid geven. Ik hoop, dat God mij de genade zal geven u nog meer te kunnen schrijven, indien het Hem behaagt, om u te troosten zoo lang ik in deze wereld zal zijn. En bewaar dezen brief als een herinnering aan mij: hij is slecht geschreven, maar hij is (geschreven) zooals ik kan en niet gelijk ik wil.¹⁾ Ik smeek u, mij aan mijn goede moeder aan te bevelen. Ik hoop haar, indien het God behaagt, een brief te schrijven om haar te troosten.

Groet ook mijn goede zuster.²⁾ Zij ontvang haar verdriet uit Gods Hand. Het ga u wel.

Uit de gevangenis den 12en April 1567.

Uw getrouwe man Guy de Brès, dienaar des Woords van God te Valenciennes, en thans gevangene, in genoemde plaats, om den Zon Gods.

Eenige dagen vóór de terechtstelling van Guido de Brès is zijn vrouw met haar kinderen naar Sedan gegaan, hetgeen hem zeer verblijdde. Van Sedan was de Brès Juli 1566 naar Antwerpen en Valenciennes gekomen.

De hertog van Bouillon, die hem slechts noode had laten vertrekken, zal zijn vrouw en kinderen ongetwijfeld gastvrij hebben ontvangen.

Wat er van hen is geworden — aldus Van Langeraad — en of zij er lang hebben vertoefd, zal niet gemakkelijk uitgemaakt kunnen worden, daar mij bij een ingesteld onderzoek is gebleken, dat geboorte- of doopregisters van dien tijd, die hier eenig licht zouden kunnen verspreiden, niet aanwezig zijn, en de acten van den kerkeraad aldaar niet beginnen vóór 1581.

TH. DELLEMAN.

1) Dit excuus over zijn slechte schrift ontroert ons diep, als we denken aan wat hij schreef over de knellende boeien aan zijn handen.

2) Dit is de vrouw van Daniël de la Deuze. Zie het slot van dit artikel.

voorgaande verzen, wordt in vers 16 weer gezegd in anderen vorm; maar de zin is precies hetzelfde.

Dat Paulus dit in vers 16 nog eens weer zegt doet hij niet om den nadruk te leggen op een bepaalde wijze van spreken van den Geest Gods, maar om nog eens weer op te halen (om er straks op te kunnen verder redeneren) wat die Geest getuigt, n.l. dat wij kinderen Gods zijn.

Dat blijkt uit vers 17, waar de apostel over den aard van dat getuigenis heelemaal niet verder redeneert, maar wel verder uitéenzet de heerlijkheid van dat „kind-zijn“.

De rijke beteekenis van dit Woord voor de praktijk van het leven des geloofs zie ik in verband daarmee aldus:

a. Natuurlijk kan het kind Gods zich verlustigen in de waarheid, dat de Geest Gods getuigt met zijn geest.

Als hij „amen“ zegt op Gods belofte, dan weet hij, dat dat niet van hemzelf is, maar dat het de Geest Gods is, die hem daartoe brengt.

Heel zijn zekerheid rust nu in God.

Hij weet, dat in de Heilige Schrift God tot hem spreekt.

Hij weet, dat zijn antwoord daarop ook van God is.

Zoo weet hij zich in Zijn geloofs-zekerheid in elk opzicht, naar alle zijden gedragen door de waarachtigheid Gods, van Hem, Die niet liegen kan.

Dat is onzegbaar rijk.

b. In de tweede plaats (en dat is, naar het verband waarin deze tekst voorkomt, het voornaamste) die Geest zegt (op de wijze, die wij zooveel hebben geteekend: „gij zijt Gods kind“).

Dat is onze wondere rijkdom.

Wij zijn Gods kinderen; geen voorwerpen van Zijn toorn, geen vijanden, geen dienstknechten, maar kinderen; kinderen, met al den rijkdom, die aan de verhouding van kinderen tot een Vader, en dan tot zulk een Vader verbonden zijn.

Kinderen, d.w.z. God heeft ons lief, wij hebben Hem lief; wij mogen Hem dienen, wij willen Hem dienen; als Zijn kinderen zijn wij veilig, zijn wij rijk; Gods kind te zijn, het is zoo geweldig groot, zoo koninklijk.

Dat te gelooven doet van ons afglijden alle neerdrukkend gevoel van kleinheid, van minderwaardigheid, dat doet ons als vorsten door het leven gaan.

Dat doet ons alles trotseeren, alles aandurven, alles overwinnen.

Dat te gelooven zal meer dan iets anders ons dringen tot het dienen van God, het leven van God. Dat is het geheim, volk van God, van een waarachtig christelijk leven, het zien op, het leven bij het Woord: „Gods Geest getuigt met onzen geest, dat wij, wij, kinderen Gods zijn“.

D. v. D.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

De nood der Kerk in Duitschland.

We laten hier het slot volgen van de „Boodschap aan de gemeenten“ (vgl. ons vorig nummer):

III. Het is een onheilvolle ontwikkeling, dat de strijd om Jezus Christus, waarin Gods wil ons Duitsche volk gevoerd had, zoo zeer van zijn eigenlijk karakter beroofd en scheef getrokken wordt. Deze strijd brengt tegenstellingen en spanningen met zich mee. Maar ieder, die er bij betrokken is, moest hem in verantwoording aan God voor ons volk voeren. In plaats daarvan beleven die deelen van ons volk, die aan het geloof der vaderen vasthouden, het, dat zij in hun bedoeling miskend worden, en dat hun in de bres springen voor wezen en taak der Kerk als inbreuk op de volksgemeenschap verdacht gemaakt wordt. Het is al zoover gekomen, dat een zich van haar taak bewuste Kerk in groote deelen van ons vaderland behandeld wordt als een vijand, die teruggedrongen en vernietigd moet worden.

Daarbij wordt het als een bijzonder drukkende nood gevoeld, dat aan de Kerk in deze beslissende worsteling zeer sterk de mogelijkheid tot vrije geestelijke gedachtenwisseling naar binnen en naar buiten benomen is.

Er zijn verordeningen uitgevaardigd, die, wanneer ze doorgevoerd worden, de Kerk levensrechten ontnemen, welke zij niet opgeven kan, en die de vrijheid van verkondiging in overeenstemming met de belijdenis beperken en herhaald onmiddellijk ingrijpen in de leiding der Kerken beteekenen zouden. De jeugd- arbeid der Evangelische Kerk is herhaald malen gestoord en gehinderd, ook daar, waar zij zich consciëntieus aan alle bepalingen van den staat hield. Ook het godsdienstige en daarom het meest innerlijke leven der Kerk is van herhaald ingrijpen niet verschoond gebleven. Dienaars der Kerk worden in belangrijke takken van het openbare leven als staatsburgers van lager orde en rechtspositie behandeld. De eer van onzen heer bisschop wordt in woord en geschrift op onverdraaglijke wijze aangetast, de gevraagde bescherming tegen zulke aanvallen wordt geweigerd. Studenten in de theologie worden uit formaties uitgesloten, waar zij met toewijding toe behoord hebben. Een golf van processen, van arrestaties — preventieve hechtenis, beschermingshechtenis, concentratie-

kampen — van uitwijzingen uit dorp, gemeente, stad en land en van spreekverboden is over de Kerk heen gegaan. Waar van staatswege financiële commissies ingesteld zijn, bestaat gevaar, dat zij gedwongen worden, over middelen der Kerk, die voor den eredienst moeten dienen, te beschikken naar gezichtspunten, die buiten het terrein der Kerk gelegen zijn. De handelwijze van zekere financiële instanties heeft reeds op het oogenblik in sterke mate schadelijke uitwerking voor de Kerk. Een door den staat ingesteld rechtsprekend college spreekt vonnis over de Kerk, buiten de gewone rechtspraak om. Zoo gaat hoe langer hoe meer een heillooze scheuring door ons volk. Geweld wekt verbittering en toorn, en niemand kan het verhinderen.

IV. Bij dezen stand van zaken vermanen en smeken wij de gemeenten, de Kerkbestuurders en de predikanten: Laat u niet verbitteren! Wordt niet moede in het getrouw vervullen van den dienst! Laat geen offers, geen lijden u te veel zijn! Vergeet geen oogenblik, dat wij verschuldigd zijn, ons volk het evangelie te prediken! Gehoorzaamheid aan God den Heere, dankbaarheid aan Christus, den Heiland, trouw aan onze Kerk, hartstochtelijke liefde voor ons volk — zij geven ons den weg aan, dien wij ten einde toe te gaan hebben: „Gij echter, ga heen en predik het koninkrijk Gods!“

Wij willen met elkander boete doen, dat wij niet nog veel getrouwer in onzen dienst zijn geweest, wij willen den Heere der Kerk smeken, dat onze boodschap blijder, onze gehoorzaamheid grooter, onze liefde reiner, het getuigenis, dat uit ons woord en ons leven spreekt, krachtiger moge worden.

O land, land, land, hoor des Heeren Woord!

(Volgt de onderteekening.)

Tot zoover het officieele stuk. Den vertaler zeggen we vriendelijk dank.

K. S.

Rectificatie. In het vorige week geplaatste stuk is een gedeelte van een zin weggelaten.

Onder II c), daarvan de tweede alinea (blz. 400, tweede kolom, onderaan) staat: „Zijn Woord heeft gestalte gekregen in de Heilige Schrift en in de Christelijke Kerk“. Men leze hiervoor: „Zijn Woord heeft gestalte gekregen in de Heilige Schrift en is vleesch geworden in Jezus Christus, is levende tegenwoordigheid van Christus in de Christelijke Kerk“.

(Vertaler.)

IPERSSCHOUWT

Voetius, het gezag der synoden en de doleantie.

Prof. Greijdanus besprak, zooals men zich herinnert, in ons blad de dissertatie van Dr M. Bouwman. Verleden week namen we — eerder kon het wegens vacantie niet — een stuk van Dr Bouwman op, met onderschrift van Prof. Greijdanus. Zonder dat we hiervan op de hoogte waren gesteld, had Dr Bouwman zich inmiddels ook tot „De Bazuin“ gewend. Hij kreeg daar plaats voor volgend artikel van zijn hand:

Predikanten, die vast willen houden aan de Belijdenis, en voor de leer der waarheid op de bres staan, hebben in de Ned. Hervormde Kerk geen gemakkelijke positie. Immers in deze Kerk worden tal van predikanten gevonden, die van de Belijdenis geheel zijn afgeweken, in hun gemeenten niet meer brengen het Evangelie der zaligheid door het bloed des kruises, en die de godheid van Christus en de leer der Drieëenheid loochenen. Toch hebben de synodale „besturen“ nimmer reden gevonden, om met de tucht tegen hen op te treden. Geloovige predikanten moeten zulke dwaalleeraars als hun ambtsbroeders erkennen. Zij moeten toezien hoe geheele gemeenten door hen verwoest worden; en wanneer moderne lidmaten met attestaties overkomen naar orthodoxe gemeenten, moeten de kerkeraden hun het recht geven, om wanneer zij dat willen, met de geloovigen het H. Avondmaal te vieren, al druischt dit vierkant in tegen het Woord des Heeren, dat wij deuzulken zullen houden voor heidenen en tollenaars. Deze dingen zijn voor consciëntieuzen dienaren des Woords en Ouderlingen niet gemakkelijk. Wanneer moderne Amsterdamsche jongelieden, die lidmaat der Hervormde Kerk aldaar in volle rechten willen worden, naar Nieuwendam komen varen, het aloude bruggetje over het Kerkepad overgaan, en vervolgens door den plaatselijken modernen predikant als lidmaten der Ned. Hervormde Kerk worden bevestigd, dan zucht vervolgens de scriba van den Amsterdamschen Kerkeraad, als hij deze jonge menschen als lidmaat der Kerk van Amsterdam moet inschrijven: wij moeten. Ik hoop, dat zijn vulpen nog eens weigeren zal haar dienst te doen, en hij manmoedig zegt: ik mag niet. Misschien komt dan het heimwee, naar de vrijheid, die op dit punt de Kerken van „de Doleantie“ hebben, bij hem op.

Tot deze groep van menschen behoort ook Dr L. D. Terlaak Poot te 's-Gravenhage. Maar zie, nu heeft Dr Terlaak Poot onverwacht hulp gekregen van een zijde, waarvan hij dat niet verwachtte. Neen, de kant van de Doleantie moet het toch niet op! Want aan de Vrije Universiteit te Amsterdam is schrijver dezes, Gereformeerd predikant nog wel, gepromoveerd met een dissertatie over Voetius over het Gezag der Synoden. En deze auteur — aldus meent Dr Terlaak Poot in de „s-Gravenhaagsche Kerkbode“ (Herv.), van 28 Aug. '37 — komt daarin aantoonen „de onwettigheid en onhoudbaarheid op gereformeerd standpunt van de kerkrechtelijke basis en constructie der Doleantie-beweging van 1886“. Uitgangspunt van die beweging was de autonomie der plaatselijke kerk. En nu zou schrijver dezes hebben aangetoond, dat de leiders der Doleantiebeweging, Kuiper en Rutgers, Voetius' kerkbeschouwing onjuist zouden hebben ge-

zien. Dr Terlaak Poot heeft de Doleantie! Hij wijst op de nering van de Kerken he

„Niet die kring van elp- daden ons o- tuss, en Kr- komt ten beg- publicat- het feit- Univ- besluit- Dr Bou- heeft de- Utrecht- gewijzig- boven h-

Er is in- Dit is na- inhoud v- voorstell- Immers o- dat uit r- rust op e- leiders, e- lijke rev- Prof. Gre- Juli 1937. op tal va- keerd be- matie“ z- van het c- Bovendien plaatselij- zijn, zom- Verlijdi- gespatiee- dikanten- thans ach- als dat - Dr Schok- rijke sch- sioneelen- trouwig - G. J. Vos- tisme. I- autoriteit- geloocher- heid der- heeft nog- Independ- constaten- dit punt- valt. In- weging t- tische sp- zijn, en- aanzien - meerde - eenstemm- fessionee- independ- ik bij Dr- een open- Wanneer- afgeleid - in kerk- over de k- tweespe- tuigenis- ook wil- van Voet- kerkrecht- te veroor- overwege- is. Ik st- danus o- heb: Mo- juk der- Voetius - slechts g- Poot en- moeilijke- mogen h- Welnu- achtig z- gezag va- (Dr Ter- classica- Haagsch- van w- maken). erkenning- verder g- is. Daar- van mijn- sertation- beschouw- van dit - ik het p- ik aan- kerkeno- artikel.

Maar - Afscheid- waar zij- het Geza- der syno- tot opvo- strijdij- handhaa- als de- van de- daarnaa- art. 31 e-

gemeente, stad
er de Kerk heen
lede commissies
gedwongen wor-
den eeredienst
dichtpunten, die
zijn. De handel-
des heeft reeds
adelijke uitwer-
ingesteld recht-
de Kerk, buiten
hoe langer hoe
is volk. Geweld
nd kan het ver-

nanen en smee-
tuurders en de
en! Wordt niet
len dienst! Laat
al! Vergeet geen
ons volk het
id aan God den
den Heiland,
liefde voor ons
a, dien wij ten
er, ga heen en

n, dat wij niet
ijn geweest, wij
dat onze bood-
eter, onze liefde
rd en ons leven

n Woord!
lertekening.)

1 vertaler zeg-

K. S.

veek geplaatste
avallen.
linea (blz. 409,
Voord heeft ge-
in de Christe-
Voord heeft ge-
en is vleesch
tegenwoordig-
rk".

(Vertaler.)

in de doleantie.

zich herinnert,
Bouwman. Ver-
in het wegens
man op, met
er dat we hier-
Bouwman zich
Hij kreeg daar
f:

in aan de Be-
ld op de bres
Kerk geen ge-
erk worden tal
Belijdenis ge-
sten niet meer
door het bloed
Christus en de
sch hebben de
onden, om met
wige predikan-
amtsbroeders
le gemeenten
neer moderne
naar orthodoxe
hun het recht
de geloovigen
ht dit vierkant
j dezulken zul-
Deze dingen
es Woords en
moderne Am-
ler Hervormde
worden, naar
bruggetje over
ens door den
lidmaten der
gd, dan zucht
mschen Kerke-
s lidmaat der
i: wij moeten
geren zal haar
ik mag niet,
r de vrijheid,
antie" hebben.

t ook Dr L. D.
zie, nu heeft
regen van een
Neen, de kant
op! Want aan
chrijver dezes,
omoveerd met
het Gezag
aldus meent
che Kerkbode"

rin aantoonen
gereformeerde
en constructie
angspunt van
atselijke kerk-
ngetoond, dat
er en Rutgers,
en hebben ge-

zien. Dr Terlaak Poot verklaart: Inderdaad, Bouwmans studie beduidt het kerkrechtelijk déraillement der Doleantie!

Hij wijst vervolgens op de roering, die de verschijning van mijn proefschrift in de Gereformeerde Kerken heeft verwekt, en verheugt er zich over:

„Niet om die roering-zelve, maar omdat men in die kringen tot kerkelijke bezinning en herziening van eigen standpunt, eigen oordeelen en eigen daden gedwongen wordt. Wij verblijden er ons over, dat het getuigenis van Voetius, Kleyn, Hoedemaker, Schokking en Kromsigt weer tot eere en gelding komt ondanks alle zanduitstortingen, die het moesten begraven. Wij verblijden ons over de moedige publicatie van Dr Bouwman en niet minder over het feit, dat inderdaad de vrijheid aan de Vrije Universiteit zoo reëel is, dat men daar synodale besluiten kan beoordeelen en veroordeelen; immers, Dr Bouwmans laatste stelling luidt: „Ten onrechte heeft de Generale Synode der Geref. Kerken van Utrecht (1905) artikel 39 der Dordtsche Kerkorde gewijzigd: de oude redactie verdient de voorkeur boven het artikel te Utrecht vastgesteld.”

Er is in dit artikel iets, dat mij mijnerzijds verblijdt. Dit is natuurlijk niet, dat Dr Terlaak Poot van den inhoud van mijn dissertatie een geheel verkeerde voorstelling geeft. Metterdaad is dit laatste het geval. Immers op voetspoor van Prof. Greijdanus meent hij, dat uit mijn boek volgt, dat de doleantiebeweging rust op een jammerlijke kerkrechtelijke dwaling harer leiders, en dat zij in wezen eene ongeoorloofde kerkelijke revolutie is geweest. Deze voorstelling is door Prof. Greijdanus gegeven in „De Reformatie” van 18 Juli 1937. Prof. Greijdanus heeft hier echter, evenals op tal van andere punten, mijn boek volkomen verkeerd beoordeeld. Ik twijfel er niet aan, of „De Reformatie” zal mij gelegenheid bieden, om de juistheid van het oordeel van Prof. Greijdanus aan te toonen. Bovendien is het niet waar, dat de autonomie der plaatselijke kerk het grondbeginsel der Doleantie zou zijn, zooals Dr Terlaak Poot meent.

Verblijvend is echter, dat, blijkens den door mij gespatieerden zin, Voetius bij de confessioneele predikanten weder in eere komt. Dr Terlaak Poot althans acht het getuigenis van Voetius even waardevol als dat van Prof. H. G. Kleyn, Prof. Hoedemaker, Dr Schokking en Dr Kromsigt. Dit is nu een belangrijke schrede in de goede richting. Immers de confessioneele hebben tegenover Voetius altijd zeer wantrouwig gestaan. Reeds vóór de Doleantie heeft Dr G. J. Vos Az. Voetius beschuldigd van Independentisme. Prof. Kleyn heeft na de Doleantie Voetius' autoriteit in kerkrechtelijke zaken schier volkomen geloofend. Dr Schokking meent, dat Voetius de eenheid der kerk liever niet erkent; en ook Prof. Haitjema heeft nog niet lang geleden de beschuldiging van Independentisme opnieuw tegen Voetius gericht. Ik constateer met blijdschap, dat Dr Terlaak Poot op dit punt zijn confessioneele medebroeders geheel afdrijft. In mijn proefschrift kon ik na ampele overweging tot de conclusie komen, dat de Independentistische sporen bij Voetius van zeer geringe betekenis zijn, en dat Voetius op alle wezenlijke punten ten aanzien van het gezag der synoden met de Gereformeerde theologen uit den bloeitijd der Reformatie eenstemmig is. Het gaat niet aan, om, gelijk de confessioneele altijd gedaan hebben, Voetius in den Independentistischen hoek te duwen. Met dit betoog heb ik bij Dr Terlaak Poot blijkbaar, gelijk men dat noemt, een open deur ingetrapt.

Wanneer Dr Terlaak Poot, zooals uit zijn artikel afgeleid moet worden, bereid is het gezag van Voetius in kerkrechtelijke zaken te erkennen, kunnen wij over de kerkmuren, die ons scheiden, heen een ernstig tweegesprek houden. Want hij zal dan naar het getuigenis van Voetius willen luisteren, zooals ik dat ook wil. De klemmende vraag is dan: Is op grond van Voetius' getuigenis en op grond van Voetius' kerkrechtelijke beginselen de beweging der Doleantie te veroordeelen? Zoo ja, dan dien ik mijnerzijds te overwegen, of mijn kerkrechtelijke positie wel zuiver is. Ik sta dan voor de vraag, waarvoor Prof. Greijdanus meent, dat ik de Gereformeerde kerken gesteld heb: Moeten wij niet terugkeeren onder het synodale juk der Ned. Hervormde Kerk? Maar indien met Voetius in de hand de Doleantie niet afgekeurd, doch slechts goedgekeurd kan worden, dienen Dr Terlaak Poot en de zijnen zich er op te bezinnen, of zij hun moeilijke plaats in het Hervormde genootschap wel mogen handhaven.

Welnu het antwoord op deze vraag kan niet twijfelachtig zijn. Immers Voetius erkent zeker het wettige gezag van de werkelijke en wettige klassen en synoden (Dr Terlaak Poot zal het met me eens zijn, dat de classische en provinciale Kerkbesturen en ook de Haagsche „synode” der Hervormde Kerk op den naam van werkelijke synoden geen aanspraak kunnen maken). En het is ook waar, dat Voetius met de erkenning van dit gezag der meerdere vergaderingen verder gaat, dan in onze kringen veelal aangenomen is. Daarom kon dan ook Prof. Dijk in zijn recensie van mijn boek in „De Bazuin” schrijven: „Deze dissertatie verdedigt een keerpunt in onze kerkrechtelijke beschouwingen en praktijk”. Voor de volle erkenning van dit gezag der synoden, in Voetiaanschen zin, heb ik het pleit gevoerd. En dat is ook de reden, waarom ik aan de oude redactie van art. 39 der Dordtsche kerkenordening de voorkeur geef boven het huidige artikel.

Maar daarmee is de beweging der Doleantie of der Afscheiding nog niet veroordeeld. Want het moge waar zijn, wat ik op bl. 419 van mijn „Voetius over het Gezag der Synoden” schrijf, „dat Voetius het gezag der synoden over de kerken, en de plicht der kerken tot opvolging van haar besluiten, voorzover zij niet strijdig zijn met Gods Woord, ten volle erkent, en handhaaft in dezelfde mate en op dezelfde gronden als de andere gereformeerde canonici (beoefenaars van de wetenschap van het kerkrecht) dit doen”, daarnaast handhaaft hij evenzeer het beginsel van art. 31 der Dordtsche Kerkenordening; en dit artikel

houdt in, dat de besluiten, die in strijd zijn met Gods Woord, geen bindende kracht hebben, en dus kerkrechtelijke geldigheid missen.

Op blz. 418 heb ik de opvatting van Voetius op dit punt aldus samengevat:

„Altijd houdt Voetius rekening met de mogelijkheid van deformatie en corruptie (verderf). Indien ingeval van deformatie de synoden onmachtig of onwillig zijn, om de kerkregering naar den eisch der Schrift waar te nemen, mogen de Kerken het kerkverband verbreken, of ook de geloovigen zich van corrupte (verdorven) kerkeraden en gemeentelieden afscheiden; ook kan een kerk om deze reden zich geïsoleerd houden, en zich bij het kerkverband niet aansluiten. Synodale besluiten, die in strijd zijn met Gods Woord, behoeven de kerken niet te aanvaarden, en zij mogen dit zelfs niet doen, indien zij, door de aanvaarding en tenuitvoerlegging daarvan, in strijd komen met de Schrift.”

Dat nu de Ned. Herv. Kerk in ernstigen staat van corruptie verkeert, kan moeilijk ontkend worden, en is ook niet te weerleggen, doordat men op het verblijdende feit wijst, dat er in de Hervormde Kerk tal van uitnemende predikanten zijn, die den vollen raad Gods der zaligheid getrouw verkondigen. Want dit geeft den doorslag niet. In de eerste plaats toch is de bestuursorganisatie der kerk zelf hopeloos corrupt. Immers met de invoering van het Algemeene Reglement in 1816, werden de oude provinciale synoden en de generale synode eenvoudig weggevaagd, en de eenige meerdere kerkelijke vergadering, die bleef, de classis, werd geheel van haar macht beroofd. Daarvoor in de plaats kwamen de bekende Besturen, en deze Besturen hebben stelselmatig de ergste corruptie toegelaten. Want de corruptie doctrinae, het verderf der leer, waarbij een prediking wordt toegelaten, die volkomen in strijd is met de eerste beginselen der Schrift, is het ergste verderf, dat zich denken laat. Nooit hebben de kerkbesturen dit verderf met ernst bestreden; nooit zijn zij daartegen met de tucht opgetreden. Ja, toch een enkele maal ontwaakten de besturen uit hun verzuim, en gingen zij tot tuchttoefening over. Het bekendste geval is wel het ingrijpen van het Classicale Bestuur te Amsterdam in 1886; toen verhinderde dit bestuur den Amsterdamschen kerkeraad in het uitoefenen van diens heiligste roeping, de handhaving van de leer en het heilig houden van het Sacrament van het H. Avondmaal. Het ging met de besturen van kwaad tot erger, van verzuim tot wanbestuur.

In zulke gevallen acht Voetius het onthouden van den kerkelijken band geoorloofd, en onder omstandigheden plichtmatig. Hierin is hij accoord met de meest gezaghebbende theologen uit den bloeitijd der Reformatie. Laat ik nog eenmaal mijn „Voetius over het Gezag der Synoden” citeren (bl. 418, 419):

„Ook Walaëus verdedigt het recht der orthodoxe leeraars om zich met de gezonde leden af te scheiden in geval de kerk vervalt tot fundamentele dwaling of ketterij”. „In het buitengewone geval, dat de nationale kerk corrupt is en ineen gestort, het wettige gezag der klassen en synoden is te loor geraakt, en het Woord niet onvervalscht bediend wordt, heeft volgens Apollonius de particuliere kerk het recht om zelfstandig ambtsdragers te kiezen, en na de constituëering van den kerkeraad een dienaar des Woords in het ambt te stellen.”

Dr Terlaak Poot en de zijnen mogen op dit punt de opvatting van Voetius en van zijn tijdgenooten overwegen, indien zij luisteren willen naar het getuigenis van een man als Voetius. Zij zullen ophouden onbillijk te zijn in hun oordeel over de Afscheiding en de Doleantie. En als zij dan consequent zijn, zullen zij deze bewegingen in beginsel moeten goedkeuren, — en dan ook dienovereenkomstig handelen!

Tenzio heeft de schrijver den geduldigen lezer er zijn verontschuldiging voor aan te bieden, dat hij zichzelf een en andermaal citeert. Hij werd er toe genoodzaakt. De mare is n.l. verbreid, dat zijn „Voetius over het Gezag der Synoden” in wezen de beweging der Doleantie veroordeelen zou. Deze gedachte diende verwezen te worden naar het rijk, waar zij thuis behoort, dat der fabelen. Daarom moest hij met de stukken aantoonen, dat de consequenties van zijn boek geen veroordeeling van de Doleantie betekenden, maar een rechtvaardiging daarvan. Men beoordeelde zijn boek niet verkeerd. Het bevat niets anders dan een uiteenzetting van de beschouwingen van Voetius — en van zijn gereformeerde tijdgenooten — omtrent het gezag der synoden; en van wege de uitnemendheid hunner beschouwingen is het tevens een pleidooi er voor geworden. Stichte het er te meer nut om. De kwestie, welke de rechten der particuliere kerken zijn ingeval van corruptie van het kerkverband, en hopeloos wanbestuur der synoden — maar dan ook alleen in deze gevallen — lag buiten het eigenlijk bestek van zijn werk. Dat hij dit vraagstuk wel heeft aangeerd is wel gebleken. De schrijver acht zich gelukkig te hebben kunnen constateeren, dat op dit punt de beschouwingen van de leiders der Doleantie en die van de canonici onzer kerken overeenstemmen met de opvattingen der groote theologen uit den bloeitijd der Reformatie.

Vriendelijk verzoekt hij hun, die mede het bovengenoemde onjuiste gerucht verbreid hebben, aan dit artikel aandacht te schenken, en hem een exemplaar te zenden van tijdschriften of (week)bladen, waarin opmerkingen over zijn werk werden gemaakt, of waarin dat nog geschieden zal.

In „De Bazuin” van deze week geeft Prof. Greijdanus hierop volgend bescheid:

Nu de Hoofdredacteur een stuk van Dr M. Bouwman, dat wel tegen Dr L. D. T. Poot zich richtte, maar blijkbaar tevens ging tegen mijne bespreking in „De Reformatie” van zijn door hem aan „De Reformatie” ter recensie toegezonden boek, heeft opgenomen, mag ik met vrijmoedigheid plaatsing van dit verweer vragen.

Ik schreef in dat recensieartikel, dat, wanneer de in het boek van Dr Bouwman gegeven voorstellingen juist zijn, daaruit volgt, „dat de Doleantiebeweging rust op eene jammerlijke kerkrechtelijke dwaling harer leiders, en dat zij in wezen eene ongeoorloofde kerkelijke revolutie is geweest”. Dr Bouwman zegt hiervan: „Prof. Greijdanus heeft hier echter, evenals op tal van andere punten mijn boek volkomen verkeerd beoordeeld.” Nu kunnen we dat „tal van andere punten”, die niet nader aangewezen worden, thans laten rusten. Alleen zij de opmerking hier gemaakt, dat het wel wat eigenaardig is. Dr F. L. Rutgers, Dr A. Kuyper Sr. e.a., hebben volgens Dr Bouwman op tal van belangrijke punten Voetius niet begrepen. Zijne eerste stelling b.v. luidt: „Het gevoelen van Voetius omtrent het gezag der synoden is in de laatste halve eeuw schier nimmer juist weergegeven.” Verder zie men in mijne bespreking van Dr Bouwman's boek genoemde bladzijden: „74 v.v., 109, 156, 227, 242, 246, 283, 325 e.a.” Thans zou er bij mij groot misverstand zijn, en zou ik op „tal van punten” Dr Bouwman's dissertatie verkeerd beoordeeld hebben. Dr F. L. Rutgers en Dr A. Kuyper Sr. e.a. schijnen dus wel zwak te zijn terzake van het rechte lezen en voorstellen van wat anderen schrijven, en door Dr Bouwman daarin verre overtroffen te worden.

Dit laatste kan nu metterdaad het geval wezen. En dat te bedenken zou aarzeling kunnen wekken, het tegen zijne beweringen op te nemen.

Toch had wellicht mijne aanwijzing, hoe zeer Dr Bouwman zich vergiste, toen hij, ook tegen Voetius, betoogde, dat de ter meerdere kerkelijke vergadering, Classis of Synode, aanwezige stemhebbende leden daar ook ambtshalve, krachtens hun ambt van dienaar des Woords of ouderling, zitting zouden hebben, en niet, of niet uitsluitend, als afgevaardigden of vertegenwoordigers hunner kerken, en alsof er dus essentieel geen verschil zou zijn tusschen een kerkeradvergadering en eene classicale of synodale vergadering, hem wat voorzichtiger mogen doen schrijven.

Dat is toch in dezen een punt van groote importantie en van verre strekking.

Maar nu heeft Dr Bouwman in „De Bazuin” althans het ééne punt van de kerkrechtelijke dwaling en de kerkelijke revolutie betreffende de Doleantiebeweging trachten te weerleggen. En naar hij schijnt te meenen, voldoende en helder.

Hij verwijst naar blz. 418 van zijn boek, en haalt daarvan aan:

„Altijd houdt Voetius rekening met de mogelijkheid van deformatie en corruptie (verderf). Indien ingeval van deformatie de synoden onmachtig of onwillig zijn, om de kerkregering naar den eisch der Schrift waar te nemen, mogen de Kerken het kerkverband verbreken, of ook de geloovigen zich van corrupte (verdorven) kerkeraden en gemeentelieden afscheiden; ook kan een kerk om deze reden zich geïsoleerd houden, en zich bij het kerkverband niet aansluiten. Synodale besluiten, die in strijd zijn met Gods Woord, behoeven de kerken niet te aanvaarden, en zij mogen dit zelfs niet doen, indien zij, door de aanvaarding en tenuitvoerlegging daarvan, in strijd komen met de Schrift.”

Daarna gaat hij de verkeerdheid in de Hervormde Kerk en van hare Synodale organisatie in het licht stellen, om vervolgens nog aan te halen, wat hij op blz. 418 en 419 schrijft over Walaëus, n.l.:

„Ook Walaëus verdedigt het recht der orthodoxe leeraars om zich met de gezonde leden af te scheiden in geval de kerk vervalt tot fundamentele dwaling of ketterij.” En verder:

„In het buitengewone geval, dat de nationale kerk corrupt is en ineenstort, het wettige gezag der klassen en synoden is te loor geraakt, en het Woord niet onvervalscht bediend wordt, heeft volgens Apollonius de particuliere kerk het recht om zelfstandig ambtsdragers te kiezen, en na de constituëering van den kerkeraad een dienaar des Woords in het ambt te stellen.”

Daarmee oordeelt hij blijkbaar de onjuistheid mijner conclusie uit zijn boek genoegzaam bewezen, en verder door aanhalingen uit zijn boek in het licht gesteld te hebben, dat ik dat „volkomen verkeerd beoordeeld” heb.

Is het ook niet eenvoudig en klaar, zoo duidelijk als de dag?

Laat ons eens zien.

Eerst maar het punt van de jammerlijke kerkrechtelijke dwaling van de Doleantie-leiders, waarover ik schreef.

Hebben Dr F. L. Rutgers, Dr A. Kuyper Sr. en andere voormannen der Doleantiebeweging alleen maar beweerd, dat slechts de Synodale organisatie van de Hervormde Kerk geen zeggenschap had over de kerken, en dat de plaatselijke kerken slechts tegenover haar vrij en zelfstandig waren, of hebben zij geleerd, dat steeds alle particuliere kerken zelfstandig waren, die, hoewel naar Goddelijke roeping, toch ten aanzien van andere kerken vrij, zich met andere particuliere kerken vereenigden, of confedereerden, tot classes en synodes, maar zoo, dat de classisvergaderingen en synodes geen heerschappij kregen over de particuliere kerken en allermint mochten optreden om kerkeraden af te zetten en zelve „te doen wat des kerkerads is?”

Het zal toch niet noodig zijn, breedvoerig te bewijzen, dat zoodanig de meening en de leer was van de leiders der Doleantiebeweging. Dr Rutgers, Dr A. Kuyper Sr. e.a. Slechts ééne aanhaling, uit Dr Bouwman's eigen boek, volsta in dezen. Na over de voorstelling van Voetius e.a. over de kerkelijke macht gehandeld te hebben, gaat hij voort: „Gansch anders dan Voetius en de synode van Dordrecht oordeelt Dr F. L. Rutgers. Volgens hem „berust geheel de band en samenwerking niet op dwang, maar op overleg en overtuiging” (De Rechtsbevoegd., blz. 42). Hij acht het vanzelfsprekend „dat wel advies en raadgeving van buiten daar helpen kon, maar dat geenerlei dwingende macht op zulk eene kerk en kerkeraad kon worden uitgeoefend” (Rutgers-de Jong, blz. 150). Overal waar men een hiërarchie heeft, is het zoo, dat „het hoogere bestuur eenvoudig het lagere kan commandeeren”. Maar „op gereformeerd terrein komt

dit niet te pas. Uitspraken van meerdere vergaderingen met den term: „wij bevelen en gelasten” zijn niet Gereformeerd” (blz. 121). Dan zegt Dr Bouwman: „Dit is lijnrecht in strijd met Voetius, die immers oordeelt dat de meerdere vergaderingen niets papistisch en antichristelijks bedrijven, wanneer zij bevelen en gelasten,” blz. 227 v.

Nu gaat het er op dit oogenblik natuurlijk niet over, wie te dezer zake Voetius recht begrepen heeft, Dr Rutgers of Dr Bouwman, noch wie eventueel gelijk heeft, Voetius of Rutgers, maar hierover, dat dit de opvatting van het kerkverband en van de kerkelijke bevoegdheid was bij de leiders der Doleantiebeweging, Dr Rutgers, Dr Kuiper e.a., en dat zij uit en naar die overtuiging gehandeld hebben bij den opzet en de leiding der kerkelijke beweging, die tot de Doleantie voerde.

En die meening was volgens Dr Bouwman's boek gansch onjuist, „lijnrecht in strijd met Voetius”.

Maar dan volgt toch, „dat de Doleantiebeweging”, als de in Dr Bouwman's boek gegeven voorstellingen juist zijn, „rust op eene jammerlijke kerkrechtelijke dwaling harer leiders?”

Waarom zit hier mijn volkomene verkeerde beoordeeling van Dr Bouwman's boek?

Zou men zich ook ooit kunnen voorstellen, dat Dr Rutgers en Dr Kuiper, met denkbeelden over kerkverband en classisale en synodale macht, als in dit boek van Dr Bouwman ontwikkeld worden, overgaan zouden zijn tot hunnen moeilijken kerkelijken strijd, die tot de Doleantie leidde?

Maar, hoe men daar ook over denke, dit blijkt toch zonneklaar, dat de leiders der Doleantie kerkrechtelijk in eene jammerlijke dwaling verkeerd hebben, als de voorstellingen van Dr Bouwman's boek juist zijn, en dat derhalve dan de Doleantiebeweging zelve berust op eene jammerlijke kerkrechtelijke dwaling harer leiders.

Dat is niet eene verkeerde beoordeeling door mij van Dr Bouwman's boek, maar eene uit de voorstellingen van dat boek rechtstreeks volgende noodzakelijkheid.

Maar in de tweede plaats.

Dr Bouwman zegt: ook volgens Voetius mochten onder bepaalde omstandigheden de kerken wel breken met classis en synode, evenals de leden met eene kerk. En die omstandigheden waren in de Hervormde Kerk en hare synodale organisatie in 1886 aanwezig. En als conclusie schijnt hij te willen suggereren: dus was het ook volgens de voorstellingen in mijn boek met de Doleantie alles in orde.

Maar ook hier schiet het bewijs te kort.

We zullen natuurlijk niet discussieeren over de verkeerdheid der Hervormde Kerk en hare synodale organisatie. Want daarover zullen we het wel eens zijn.

Maar... de kerkeraad van de Hervormde Kerk te Amsterdam heeft niet onder de kloke leiding van Dr Kuiper, Dr Rutgers e.a. flinkweg met de Synodale organisatie gebroken, de moderne predikanten geschorst, enz., doch zij bleef in die organisatie, maakte toen bepalingen inzake het beheer ook bij mogelijke kerkelijke censuur van kerkeraadsleden. Daarop greep het Classicaal bestuur in met schorsing.

Zeker, het ging wezenlijk om dieper dingen. Maar die beheersquaestie op zichzelf was geene geloofsaestie. En volgens de voorstelling van Dr Bouwman's boek mogen, ja behooren, Classis ook in te grijpen in de zaken van particuliere kerken bij wanbestuur ten aanzien van geldelijke aangelegenheden. „Bovendien hebben de synoden bevoegdheden ten aanzien van de bezittingen der particuliere kerken. Immers volgens Voetius heeft de synode het recht om een corrupten kerkeraad, die zich hardnekkig aan wanbestuur schuldig maakt te excommuniceren”, blz. 270. Wel zal het oordeel over wat wanbestuur is, kunnen verschillen tusschen wie dat bestuur voert en wie daarop moet toezien. Maar voor wie toezicht houdt, beslist natuurlijk zijn eigen oordeel. En daaraan heeft dan de beheerder zich te onderwerpen, als wie toezicht houdt, metterdaad recht van, en plicht tot, toezicht heeft. En hadden nu, volgens Dr Bouwman's boek, Classis en Synode, recht en plicht tot ingrijpen ook in financiële beheersaangelegenheden der particuliere kerken, dan mocht het Classicaal bestuur ook ingrijpen bij wat de Amsterdamsche kerkeraad inzake het beheer der kerkelijke goederen bepaalde, wanneer het daarin wanbestuur zag. Het Classicaal en het Synodaal bestuur van de Hervormde Kerk hebben wel veel kwaads gedaan. Maar met het toezicht op, en ingrijpen in, de beheersaangelegenheden van de goederen der Hervormde gemeente te Amsterdam, ook door schorsing der daarin zijns inziens verkeerd handelende kerkeraadsleden, ging het dan toch niet buiten zijne bevoegdheid, als de voorstellingen inzake de macht der meerdere kerkelijke vergaderingen ten aanzien van de particuliere kerken ook betreffende het financiële, in Dr Bouwman's boek gegeven, juist zijn.

Het vele verkeerde, dat dit Bestuur heeft gedaan, en ook destijds deed, nam niet weg, dat het dan met dat ingrijpen en de schorsing vanwege z.i. wanbeheer,

binnen zijne bevoegdheid bleef, en slechts zijnen plicht deed, zij het ook wellicht op onverstandige wijs.

En dan was onderwerping op dat punt plichtmatig, en verzet ongeoorloofd en revolutie: nu de kerkeraad nog niet met de Synodale organisatie gebroken had.

En in de derde plaats. Wanneer het kerkverband in de Hervormde Kerk destijds eens geweest was, zooals Dr Bouwman's boek het als Voetiaansch en Gereformeerd voorstelt, en Dr Kuiper en Dr Rutgers en de andere leden van den kerkeraad der Hervormde Kerk destijds te Amsterdam inzake het beheer (ook wat betreft gevolgen bij mogelijke kerkelijke censuur van kerkeraadsleden), eens ondernomen hadden, wat zij nu gedaan hebben, had dan niet volgens de voorstelling in het boek van Dr Bouwman de Classis mogen en moeten ingrijpen ook met eventuele censuur?

Zegt men: maar dan waren er die toestanden niet geweest, en dan zouden dergelijke gebeurtenissen niet zijn voorgevallen, dan lost men daarmee deze quaestie niet op. Men kan toch stellen, dat zoo gehandeld ware. En dan had volgens de voorstelling der classisale en synodale macht in Dr Bouwman's boek, de Classis moeten ingrijpen en mogen, zoo niet moeten, schorsen. Dan blijkt dus zulk handelen van den kerkeraad te Amsterdam in 1885 revolutionair, n.l. wanneer men het kerkverband en de classisale en synodale macht bepaalt zooals in dit boek wordt gedaan, en de particuliere kerken zoo met alles aan die macht onderworpen voorstelt.

Ik zie dus niet in, dat ik op het nu besproken punt de dissertatie van Dr Bouwman „volkomen verkeerd beoordeeld” heb, en dat uit de voorstellingen in dat boek, als zij juist zijn, niet volgt, „dat de Doleantiebeweging rust op eene jammerlijke kerkrechtelijke dwaling harer leiders, en dat zij in wezen eene ongeoorloofde kerkelijke revolutie is geweest.”

En wat dat „tal van andere punten” van Dr Bouwman's boek betreft, waaromtrent ik „volkomen verkeerd beoordeeld” zou hebben, dit kunnen we eventueel overwegen, wanneer zij nader in het licht gesteld worden.

Waar de kwestie van bijzondere beteekenis is, meenen we door volledige overname van beide stukken, onzen lezers een dienst te doen.

K. S.

KERKNIEUWS

GEREFORMEERDE KERKEN.

Tweetal te:

Zaandam (3e pred. plaats): J. H. Mulder te Giessen Nieuwkerk en R. J. v. d. Meulen te IJmuiden.

Beroepen te:

Strijen: Cand. A. B. C. Hofland, hulppred. te Naaldwijk. Nijverdal (als 2e miss. pred.): H. Bergema, docent te Karoemi, met verlof hier te lande.

Bedankt voor:

Steenwijk: H. J. Riphagen te Schoonebeek (Dr.), Zalt-Bommel: O. van Noort te Schoonewoerd (Z.-H.).

Benoemd tot Hulpprediker te:

Dedemavaart: Cand. H. Helman te Schoonebeek. Deventer: Cand. D. J. Scholten te Zutphen. Wieringerwerf: H. van Twillert te Beekbergen.

Intrede te:

Berkum: Cand. A. B. Roukema. Tekst: Openb. 12: 6a en 14a. Oosterbeek: A. v. d. Weg. Tekst: Jes. 59: 20 en 21.

Afscheid van:

Deventer: Dr P. G. Kunst. Tekst: Matth. 28: 20 (15 Sept.).

De S. Kamper, †

Te Meerkerk is Zaterdag 11 September in den ouderdom van 61 jaar overleden Ds S. Kamper, pred. der Geref. Kerk aldaar.

Ds A. M. Donner, †

Te Zeist is Maandag 13 September in den ouderdom van 78 jaar plotseling overleden Ds A. M. Donner, emer.-pred. der Geref. Kerk van Amersfoort.

Emeritaat Ds N. Diemer.

De Classis Haarlem der Geref. Kerken heeft aan Ds N. Diemer te Vijfhuizen om gezondheidsredenen cervol emeritaat verleend.

Candidaten tot den Heiligen Dienst.

De Classis Haarlem der Geref. Kerken heeft praeparatoir geëxamineerd en met algemeene stemmen beroepbaar verklaard den heer H. W. Wierda, theol. cand. te Haarlem.

Cand. Wierda is gaarne bereid des Zondags de Kerken te dienen en een eventueel beroep in overweging te nemen. Zijn adres is: Zaanstraat No. 51, Haarlem-Noord. Tel. 14008

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERK.

Beroepen te:

Boskoop: W. Heerma te Aalsmeer. Dokkum: M. W. Nieuwenhuijze te Franeker. Ede: C. Smits te Sliedrecht. Gouda: A. Dubois te Oud-Beijerland.

Intrede te:

Amersfoort: J. Drenth. Tekst: Coll. 1: 28.

GEREFORMEERDE GEMEENTEN.

Bedankt voor:

Bruinisse: P. Honkoop te 's-Gravenhage. Dirksland: H. Ligtenberg te Lisse.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Beroepen te:

Asten (N.-Br.): Cand. H. van Vliet te Rotterdam.

Bleiswijk (toez.): P. Zijlstra te Noordeloos. Hoornaar (toez.): Cand. G. Samson te Waverveen. Leerbroek (toez.) en te Waverveen: Cand. J. H. Cirkel te Amersfoort. Loon op Zand: Cand. A. Vroegindewij te Waddinxveen. Schelluinen: Cand. A. Wierhof te Amersfoort. West-Terschelling (toez.): Cand. G. P. Klijn te 's-Gravenhage. Wirdum (toez.): J. Oosterhuis te Gasselte. Zuid-Beijerland (toez.): T. H. Oostenbrug te Gouda.

Aangenomen naar:

Aasen (Herv. Evangelisatie): H. van der Loos te Lage Zwaluwe. Ballo-Raskwert: M. L. Omnes te Peins en Zweins. Eek en Wiel (toez.): Cand. J. de Groot te Amersfoort. Kamerik: J. G. R. Langhout te Den Bommel. Renswoude (toez.): Cand. H. S. J. Kalf te Amsterdam. Raalte: J. C. J. Dijkstra te Opperdoes. Vorden (toez.): B. C. Visser te Ockenbroek. Wartena en Warstiens: Cand. G. Meijer Drees te Zutphen.

Bedankt voor:

Almen-Harsten (toez.): B. C. Visser te Ockenbroek. Foudgum, Purmerland en Den IJp: Cand. J. de Groot te Amersfoort. Leerbroek (toez.), Neder Langbroek (toez.), Polsbroek en Vlist, Zegveld, Eemnes-Binnen, Arnemuiden, Eemnes-Buiten, Herkingen (toez.), en voor Meeuwen: Cand. H. S. J. Kalf te Amsterdam. Oosterbierum (Fr.): R. Bijlma te Eexta (Gron.). Wehe en Zuurdijk: J. Oosterhuis te Gasselte. Woltersum: Cand. G. Meijer Drees te Zutphen.

Intrede te:

Varik: Cand. C. Metselaar. Tekst: 2 Cor. 5: 20.

Afscheid van:

Hardenberg: W. Th. Hoek. Tekst: 1 Petr. 1: 8. IJmuiden-Oost: A. A. Wildschut. Tekst: 2 Cor. 4: 13b. Zetten (Heldring-Geschieden): J. Lammerts van Bueren. Tekst: Psalm 92: 5.

Herinnering.

Begin October geven wij de kwitanties af voor het abonnementsgeld over den termijn 1 October 1937—31 Maart 1938 (ad f 2,50 + 15 cts incassokosten). In verband hiermede verzoeken wij onzen abonné's, die, teneinde deze incassokosten te vermijden, er de voorkeur aan geven het bedrag te remitteren, dit vóór 5 October te willen doen. (Postrekening 36000). Op het stortingsbewijs gelieve men het juiste adres te vermelden, waaraan het blad gezonden wordt.

Rekeninghouders bij den Postcheque- en Girodienst geven wij in overweging, gebruik te maken van de gelegenheid tot automatisch giroeren. Men behoeft hiervoor slechts eenmaal een formulier in te vullen en te onderteekenen, waarna het Centrale Postgirokantoor er tegen een geringe vergoeding van 3 cent per keer voor zorgt, dat, zolang men abonné wenschte te blijven, prompt op den eersten dag van elk half jaar het bedrag van het abonnementsgeld op onze rekening wordt overgeschreven.

De bedoelde machtigingsformulieren zijn gratis verkrijgbaar aan elk postkantoor.

DE UITGEVERS.

CREDO

HOOFDREDACTEUR Prof. Dr V. HEPP
Het weekblad voor alle meelevende Gereformeerden.
Begin 1 October a.s.
Slechts f 1.00 per kwartaal.
Vraagt nu reeds gratis proefnr.
Uitgave J. H. KOK N.V. — KAMPEN

5 NIEUWE BOEKJES

IN

KERK EN WERELD

Een reeks geschriften over praktisch-religieuze en zedelijke onderwerpen

Heden verschenen in deze serie:

De J. OVERDUIN
HOE MOETEN WIJ HUIS-
BEZOEK DOEN?

Dr G. BRILLENBURG WURTH
VERKONDIGING EN
ZIELSZORG

Dr R. VAN DEEMTER
HEILIGMAKING

Ir B. TER BRUGGE
DISCIPELSCHAP IN DE
FABRIEK

Ds H. VELDAMP
LEVEN UIT H: T GELOOF

Belangrijke en actuele onderwerpen. Frisch, pittig en pakkend behandeld.

Prijs per boekje slechts 45 cent
2 Boekjes tegelijk à 42½ ct
3 Boekjes tegelijk à 40 ct

IN ELKEN BOEKHANDEL

Prospectus gratis bij Uw Boekhandel en bij den uitgever

J. H. KOK N.V. KAMPEN

Heden verscheen:

De Katholiciteit der
Gereformeerde Kerken
AFSCHEIDSCOLLEGE

1 JUNI 1937

DOOR

Dr H. H. KUYPER
Em. Hoogleraar.

Prijs f 1.25.

IN ELKEN BOEKHANDEL

Uitgave J. H. Kok N.V. Kampen

HEDEN VERSCHIEEN:

KARL BARTH

DOOR

Dr G. C. Berkouwer
2e DRUK

„Het is een lust om dit boek te lezen.”

Prof. Dr F. W. GROSH-
HEIDE in DE HERAUT.

„... dat we ieder, die meeleft, aanraden: ga dit boek lezen! Wij hebben er niets dan bewondering voor.” FRIESCH DAGBLAD.

„Een bron van licht over Karl Barth's theologie.” Ds J. J. KNAF Czn.

„Een hoogst belangwekkend boek, waarvan wij de lezing warm aanbevelen.” DE AVONDPOST.

PRIJS f 2.90 - GEB. f 3.75

in elken Boekhandel.

J. H. Kok N.V. - Kampen

Mede
Brug
Mevr
Dr I
Drs
Erme
's-Gr
Phila
Ds F

Alle s
Prof.

INHOUD:

Schrift: (Matth. 1 gemeene-g Parkeeren tyrium van Hollandsch Augustus. Javaansch Inhoud 17

HO

Ze er
tegen het
dingen zo
zien moe
heid en
„gelijkhe
verhoudin
en vrouw
beheersc
ook bezie
economie

Aanvan
zijn toege
in het zal
schappelij
punt best
heid wel
kerk met
zal zijn ge
in zeker
vloeiend,
gedurfd.

meert, ho
staanbaar
van alle
dienst
wordt he
menschen
bepaald d

Zoodra
paald per
toesprake
deze groe
den om d
van dezer
van aan c
betalen d
natie een
de kosten
heid.

Het is
instelling
de definit
Belijdenis
dan een s
schen, di
rieën van
zich aan
verkwikk
geen mee
kerkwerke
leven in
nings: G
Predikt l
geen zoel
drevene!
ingeruim
blijkbaar

31) In he